

**K O N S T E
L A C J E •
I • K O R E
S P O N D E
N C J E •**

SZTUKA JAKO MEDIUM LUDZKIEGO ROZUMIENIA

**MAŁGORZATA KRAKOWIAK
ALEKSANDRA DĘBSKA-KOSSAKOWSKA**

**UNIWERSYTET ŚLĄSKI
WYDAWNICTWO**

Konstelacje i korespondencje
Sztuka jako medium ludzkiego rozumienia

Małgorzata Krakowiak
Aleksandra Dębska-Kossakowska

Konstelacje i korespondencje
Sztuka jako medium
ludzkiego rozumienia

Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego • Katowice 2025

RECENZJE

Jolanta Jastrząb

Paweł Panas

Spis treści

Wprowadzenie	7
Odkryć alfabet świata.....	11
Udomowienie metafizycznego niepokoju. Współcześni artyści o kondycji człowieka	19
Czapski i jego konstelacje i korespondencje.....	41
Jeleński jako krytyk, promotor (i przyjaciel) Czapskiego – próba rozumienia	65
Patrzeć Czapskim	95
Zestawienie wykorzystanych źródeł	105
Indeks osób	113
Summary. Constellations and correspondence The art as a medium of human understanding	117

Wprowadzenie

Czego można się spodziewać po tekście zatytułowanym *Konstelacje i korespondencje*? Niejednoznaczna nazwa temu mogłaby przykładowo sugerować, że będzie on zawierał jakąś wymianę listów na temat układów gwiazd. Aby zapobiec podobnym nieporozumieniom, dodałyśmy podtytuł: *Sztuka jako medium rozumienia*. Wskazuje on na materialny przedmiot naszych badań. Stanowią go wypowiedzi artystyczne. Formalnie natomiast interesował nas aspekt wykorzystania dzieł sztuki – zarówno realnie wytworzonych, jak i intencjonalnie projektowanych oraz uobecnianych poprzez swe konkretyzacje – do, w gruncie rzeczy, ontologicznych rozważań człowieka o sobie samym. Celem analiz prowadzonych w niniejszej książce jest bowiem zwrócenie uwagi Czytelnika na semantyczną wartość przekazów artystycznych w podejmowanych próbach zrozumienia świata i naszego w nim miejsca.

Wydaje się, że pytania o to, czym jest sztuka i po co ona jest, uchodzić mogą za skrajnie naiwne. Od wieków sformułowano na nie już bowiem mnóstwo propozycji odpowiedzi i to o różnym stopniu skomplikowania. Wystarczy się z nimi zapoznać, aby podjąć dyskusję na odpowiednim poziomie intelektualnym... Świadome możliwości pojawienia się podobnych zarzutów, nie zamierzałyśmy ani rezygnować z podjętego pomysłu, ani sytuować siebie i naszych czytelników w pozycji uczestników nie tyle poważnej rozmowy, ile słuchaczy wykluczającego wykładu, prowadzonego przez depozytariuszy wszelakich kompetencji.

Nasz zamiar był inny. Chciałyśmy, opisując wybrane wydarzenia artystyczne i artefakty, zapytać, w jaki sposób, na ile skutecznie i w jakim celu szuka i kontakt z nią bywa narzędziem/środkiem/pośrednikiem – owym tytułowym medium właśnie – zrozumienia siebie/świata/siebie w świecie. Stawiane przez nas pytania są jednocześnie zaproszeniem do snucia dalszych rozważań przez – mamy nadzieję – naszych czytelników, którzy zechcą sami skonfrontować się z omawianymi przez nas dziełami sztuk plastycznych, ich komentarzami krytyczno-artystycznymi i kontekstami literackimi. Usprawiedliwienia i odwagi do zrealizowania projektu dostarczyły nam zapisane już wcześniej refleksje artystów i komentatorów sztuki. Tytułem wstępu, przywołujemy tutaj trzy spośród nich.

Janusz Marciniak, artysta-plastyk i autor piszący o sztuce, w taki sposób rozpoczął swoją książkę *Paradoks artystów*:

Czym jest sztuka? Kształtowaniem przeżyć wiarą, że twoje i moje „ja” to może być jedno, odmienianym przez wszystkie osoby i we wszystkich czasach pragnieniem, żeby się zrozumieć, uznaniem religijnego i subiektywnego charakteru prawdy...¹

Niejako dopełnieniem tak głębokiego wyznania twórcy-praktyka były dla nas słowa pisarza i publicysty, Bronisława Wildsteina:

Sztuka zadaje podstawowe pytania i żąda ostatecznych odpowiedzi. Wyciąga ostateczne konsekwencje z postaw i pragnień. Po to, aby zobaczyć i poczuć, a więc zrozumieć doprowadza do wybuchu konfliktu ledwie tłące się w naszej rzeczywistości. Najlepiej czuje się wobec sytuacji krańcowych, nawet szarą codzienność

1 J. Marciniak: *Paradoks artystów*. Wydawnictwo Dialog, Poznań 1994, s. 7.

hiperbolizuje albo przez zbliżenie, albo poprzez przeniesienie jej w inny wymiar².

Wielkim finałem wstępnej kolekcji cytatów na temat istoty i rudymenarnych zadań sztuki stał się fragment listu Józefa Czapskiego, jednego z głównych bohaterów naszej książki, do Joanny Pollakówny. Malarz, pisarz i diarysta pisał w nim:

Sam jestem rozerwany, sto razy wątpiący i cóż mogę więcej jak nieśmiało wskazywać kierunek, w który wierzę, że to jest jedyna droga uczciwa dla artysty. Chodzę i krążę koło jakiejś prawdy tajemnej, pewnika. Wrócił do mnie nagle, po latach... Wyspiański.

„Poezję uważają u was jak półprawdy i jako rzecz, w którą się nie wierzy... Poezja zaś jest artyzmem. Zaś artyzm ma swoją logikę i nieodwołalność, jest całą prawdą, jeśli jest. Inna zaś prawda jest niepotrzebną”³.

Przywołane wypowiedzi wyznaczają zakres nurtujących nas tematów – istotę działań artystycznych, postrzeganą zarówno przez twórców, jak i przez odbiorców oraz zwrócenie uwagi na ich podstawowy i ponadczasowy wymiar.

Do ich podjęcia zainspirowały nas konkretne, naszym zdaniem – reprezentatywne, wydarzenia artystyczne z 2024 roku – wystawy i konferencje, w których uczestniczyliśmy. Miały one zarówno charakter plastyczny, jak i literacki, co zadecydowało o intersemiotycznym charakterze proponowanych tutaj rozważań. Ponieważ wielu twórców,

2 B. Wildstein: *Artyści przeciw społeczeństwu otwartemu*, „Znak” 1991, nr 8, s. 51.

3 J. Czapski: *[List 5]*. W: „Mistykę trzeba ROBIĆ”. *Listy Józefa Czapskiego i Joanny Pollakówny*. Oprac. A. Bielak. Wstęp A. Bielak i J. Zieliński. Wydawnictwo Znak, Kraków 2024, s. 31.

na dzieła których chcemy zwrócić uwagę czytelników, eksplorowało niejednorodny obszar pogranicza plastyki, literatury, krytyki i filozofii, zdecydowałyśmy, że zwornikiem kompozycyjnym niniejszej książki będzie metafora kolekcji znaczków, zaproponowana przez Brunona Schulza; metafora stanowiąca zarazem skrót (ograniczony wybór przykładów), jak i maksymalne poszerzenie znaczenia – mówimy tylko o wybranych faktach, ale dzięki nim zarysowujemy uniwersum sztuki, będącej medium ludzkiego rozumienia.

Zestawienie wykorzystanych źródeł

- Arno A.: *Kot. Opowieść o Konstantym A. Jeleńskim*. Wydawnictwo Iskry, Warszawa 2020.
- Bem P.: *Światopogląd Konstantego Jeleńskiego: próba rekonstrukcji*. „Archiwum Emigracji. Studia – szkice – dokumenty” 2010, z. 1–2.
- Białostocki J.: *Sztuka cenniejsza niż złoto. Opowieść o sztuce europejskiej naszej ery*. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2008.
- Bielecki M.: *Konstanty A. Jeleński – historyk literatury nowoczesnej*. „Teksty Drugie” 2005, nr 6.
- Bierdiajew M.: *Nowe średniowiecze. Los człowieka we współczesnym świecie*. Tłum. H. Paprocki. Fundacja Aletheia, Warszawa 2003.
- Burska L.: *W poszukiwaniu treści życia (Konstanty Jeleński)*. W: *Sporne postaci polskiej literatury współczesnej*. Krytycy. Red. A. Brodzka-Wald, T. Żukowski. Instytut Badań Literackich Polskiej Akademii Nauk, Fundacja Akademia Humanistyczna, Warszawa 2003.
- Cieślak K.: *Co wielka awangarda zrobiła z obrazem*. W: *Przestrzeń sztuki: obrazy – słowa – komentarze*. Red. M. Popczyk. Foliae Academiae, Katowice 2005.
- Czapski J.: *Alexei Remizov, ou le désert du poète*. „Preuves” 1958, nr 86.
- Czapski J.: *C. Kruk et S. Boraczok*. „Preuves” 1954, nr 44.
- Czapski J.: [Dziennik]. MNK VIII – rkps 2103.
- Czapski J.: [Dziennik]. MNK VIII – rkps 2195.
- Czapski J.: [Dziennik]. MNK VIII – rkps 2156, 04–23.04.1987.
- Czapski J.: [Dziennik]. MNK VIII – rkps 1961.
- Czapski J.: [Dziennik]. MNK VIII – rkps 1962.
- Czapski J.: [Dziennik]. MNK VIII – rkps 1963.
- Czapski J.: [Dziennik]. MNK VIII – rkps 1964.
- Czapski J.: *Germaine Grenier*. „Preuves” 1961, nr 120.

- Czapski J.: *Hojność błyskawiczna*. W: K. A. Jeleński: *Listy z Korsyki do Józefa Czapskiego*. Fundacja Zeszytów Literackich, Warszawa 2003.
- Czapski J.: *La débâcle du jdanovism*. „Preuves” 1957, nr 72.
- Czapski J.: *Listy o malarstwie*. Red. M. M. Bieczyński i J. Marciniak. Wydawnictwo Uniwersytetu Artystycznego w Poznaniu, Poznań 2019.
- Czapski J.: *Mój Londyn*. W: Idem: *Patrząc*. Znak, Kraków 2004.
- Czapski J.: *Amerykańskie ścieżki*. W: Idem: *Tumult i widma*. Znak, Kraków 1997.
- Czapski J., Hering L.: *Listy 1939–1982*. T. II: 28 stycznia 1959–26 czerwca 1982. Słowo/Obraz Terytoria, Gdańsk 2017.
- Dębska-Kossakowska A.: *Kodeks etyczny Konstantego A. Jeleńskiego – krytyka sztuki i polityka*. „Sensus Historiae” 2020, nr 3.
- Dębska-Kossakowska A.: *Konstanty A. Jeleński i „Preuves”*. „Archiwum Emigracji. Studia – szkice – dokumenty” 2018/2019, nr 26/27.
- Eliade M.: *Traktat o historii religii*. Tłum. J. Wierusz-Kowalski. Książka i Wiedza, Warszawa 1966.
- Frenkiel S.: *Malarstwo Józefa Czapskiego*. W: *Czapski i krytycy. Antologia tekstów*. Wybór i oprac. M. Kitowska-Łysiak, M. Ujma. Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 1996.
- Frydryk G.: [wypowiedź]. W: O. Kasztelewicz: *Grzegorz Frydryk. „O nieustannej modlitwie”*. Wystawa. Mała Przestrzeń [ulotka]. Galeria Sztuki Współczesnej BWA, Katowice 2024.
- Giedroyc J.: *Autobiografia na cztery ręce*. Czytelnik, Warszawa 1994.
- Giedroyc J., Jeleński K. A.: *Listy 1950–1987*. Wybór, oprac. i wstęp W. Karpiński. Czytelnik, Warszawa 1995.
- Giedroyc J., Mieroszewski J.: *Listy 1949–1956*. Cz. 2. Wybór i wstęp K. Pomian. Czytelnik, Warszawa 1999.
- Gołaszewska M.: *Sacrum i profanum sztuki*. W: *Ethos sztuki. Materiały z Ogólnopolskiej Sesji Estetycznej Mogilany*, maj 1983. Red. M. Gołaszewska. Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa – Kraków 1985.
- Gołaszewska M.: *Estetyka wobec pytań egzystencjalnych. Funkcje piękna w życiu młodzieży niepełnosprawnej*. W: *Wymiary piękna. Z badań estetyki sensu largo*. Red. M. Gołaszewska. Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 1998.
- Gołaszewska M.: *Odbiorca sztuki jako krytyk*. Wydawnictwo Literackie, Kraków 1967.

- Granit i tęcza. Dzieła i osobowość Józefa Czapskiego.* Red. A. Pilch, A. Włodarczyk. Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2019.
- Guze J.: *Wystawa Józefa Czapskiego.* W: *Czapski i krytycy. Antologia tekstów.* Wybór i oprac. M. Kitowska-Łysiak, M. Ujma. Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 1996.
- Herling-Grudziński G., Giedroyc J.: *Korespondencja.* Vol. 1: 1944–1966. Red. W. Bolecki. Wydawnictwo Literackie, Kraków 2019.
- Hillar M., *My z drugiej połowy XX wieku.* W: *Od Staffa do Wojaczka. Poezja polska 1939 – 1985. Antologia.* T. 2. Red. B. Drozdowski, B. Urbankowski. Wydawnictwo Łódzkie, Łódź 1988.
- Iwaniuk W.: *Moje strony świata. Poezje,* Paryż 1994.
- Jarzębski J.: *Urok Jeleńskiego.* W: Idem: *Pożegnanie z emigracją. O powojennej prozie polskiej.* Wydawnictwo Literackie, Kraków 1998.
- Jean-Pierre Bredo* [katalog]. BWA Contemporary Art. Galery. Atelier 34zero Muzeum. Katowice 2024.
- Jeleński K. A.: *Aktualność malarstwa Józefa Czapskiego.* W: *Czapski i krytycy. Antologia tekstów.* Wybór i oprac. M. Kitowska-Łysiak, M. Ujma. Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 1996.
- Jeleński K. A.: *Art informel et non-conformisme,* „Preuves” 1962, nr 133.
- Jeleński K. A.: *Chronique de Poznan,* „Preuves” 1956, nr 66.
- Jeleński K.A.: *Czapski nareszcie scalony.* W: Idem: *Zbiegi okoliczności.* Oprac., wstęp i posł. W. Karpiński. Instytut Literacki Kultura, Instytut Książki, Paryż – Kraków – Warszawa 2018.
- Jeleński K. A.: *Czwórjęzyczne kłopoty.* W: Idem: *Zbiegi okoliczności ...*
- Jeleński K. A.: *Czyste malarstwo czy poetyka.* W: Idem: *Zbiegi okoliczności ...*
- Jeleński K. A.: *Dar Józefa Czapskiego.* W: Idem: *Zbiegi okoliczności...*
- Jeleński K.A.: *Marynia.* W: Idem: *Zbiegi okoliczności ...*
- Jeleński K. A.: *Listy z Korsyki do Józefa Czapskiego.* Wybrał i przypisami opatrzył W. Karpiński. Fundacja Zeszytów Literackich, Warszawa 2003.
- Jeleński K. A.: *O kilku sprzecznościach sztuki nowoczesnej.* W: Idem: *Zbiegi okoliczności.* Oprac., wstęp i posł. W. Karpiński. Instytut Literacki Kultura, Instytut Książki, Paryż – Kraków – Warszawa 2018.

- Jeleński K. A.: *O Ziemi Ulro po dwóch latach*. W: Idem: *Zbiegi okoliczności...*
- Jeleński K. A.: *Oko i czas*. W: Idem: *Chwile oderwane. Słowo/Obraz Terytoria*, Gdańsk 2007.
- Jeleński K. A.: *Polscy paryżanie*. „Kultura” 1961, nr 4.
- Jeleński K. A.: *Polski sezon plastyczny w Paryżu*. „Kultura” 1960, nr 7–8.
- Jeleński K. A.: *Polskie wystawy w Paryżu*. „Kultura” 1960, nr 9.
- Jeleński K. A.: *Polski sezon jesienny w Paryżu*. „Kultura” 1961, nr 2.
- Jeleński K. A.: [Tekst zaproszenia]. Tłum. J. Pollakówna. W: J. Czapski: *Wyrwane strony*. Oprac. J. Pollakówna, P. Kłoczowski. Noir sur Blanc, [Lausanne] 1993.
- Jeleński K. A.: *Wystawy paryskie*. „Kultura” 1961, nr 1–2.
- Jeleński K. A., *Z Józefem Czapskim w Luwrze (czyli o nieodrobionym zadaniu)*. W: Idem: *Zbiegi okoliczności* Oprac., wstęp i posł. W. Karpiński. Instytut Literacki Kultura, Instytut Książki, Paryż – Kraków – Warszawa 2018.
- Jeleński K. A.: *Samokrytyka krytyka*, „Kultura” 1954, nr 5.
- Jeleński K.A.: *Zarys zyciorysu*. W: Idem: *Zbiegi okoliczności*. Oprac., wstęp i posł. W. Karpiński. Instytut Literacki Kultura, Instytut Książki, Paryż – Kraków – Warszawa 2018.
- Kaczmarek J.: *Inscenizacje „Parsifala” Richarda Wagnera na Festiwalu w Bayreuth. Od sekularyzmu do postsekularyzmu*. „Przegląd Religioznawczy” 2018, nr 1.
- Kaczmarek J.: *Postsekularyzm – mikro – czy megatrend?* „Przegląd Religioznawczy” 2019, nr 4.
- Kadłubek Z.: *Oikologia (inkarnując wiarę)*. W: T. Sławek, A. Kunce, Z. Kadłubek: *Oikologia. Nauka o domu*. Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2013.
- Kandziora J.: *Autobiograficzne tło eseistyki Konstantego Jeleńskiego*. „Pamiętnik Literacki” 2012, z. 3.
- Karpeles E.: *Prawie nic. Józef Czapski. Biografia malarza*. Tłum. Marek Fedyszak. Noir sur Blanc, Warszawa 2018.
- Karpiński W.: *Na wystawie w Vevey*. W: Idem: *Portret Czapskiego*. Fundacja Zeszytów Literackich, Warszawa 2007.
- Karpiński W.: *Płomień*. W: Idem: *Portret Czapskiego*. Fundacja Zeszytów Literackich, Warszawa 2007.

- Karpiński W.: *Uśmiech Kota*. „Zeszyty Literackie” 1988, nr 21.
- Kasztelewicz O.: *Grzegorz Frydryk, „o nieustannej modlitwie”*. Wystawa, Mała Przestrzeń. [ulotka]. Galeria Sztuki Współczesnej BWA, Katowice 2024.
- Kępiński Z.: ***. W: *Czapski i krytycy. Antologia tekstów*. Wybór i oprac. M. Kitowska-Łysiak, M. Ujma. Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 1996.
- Kosińska A., Kozera G.: *Bywajcie zdrowi i naelektryzowani! Marii i Józefowi Czapskim*. Galeria aTAK, Warszawa 2024.
- Krakowiak M.: *Józef Czapski wobec wiary i religijności*. W: Eadem: *O obowiązku szukania. Wybory światopoglądowe polskich pisarzy z XX stulecia*. Wydawnictwo LTW, Łomianki 2018.
- Krakowiak M.: *Katastrofizm – personalizm – realizm. O krytyce literackiej Kazimierza Wyki w latach 1932 – 1948*. Universitas, Kraków 2001.
- Kruk W.: *Artysta z elektrodami w mózgu. Grzegorz Frydryk: Daje świadectwo, że trudności można pokonać*. Wyborcza.pl/rzeszow/7,4962,28986607,parkinson-sztuka-i-molitwa-rzeszowski-artysta-daje-swiadectwo.html [dostęp: 8.11.2025].
- Kubiak Z.: *Półmrok ludzkiego świata*. Wydawnictwo Znak, Kraków 1963.
- Mańkowska E.: *Hanna i Dorota*. Wydawnictwo EMG, Kraków 2024.
- Mańkowski Z.: *Widzieć prawdę. Józefa Czapskiego filozofia twórczej egzystencji*. Słowo/Obraz Terytoria, Gdańsk 2005.
- Marciniak J.: [List do M. Krakowiak], Poznań, 11.04.2024.
- Marciniak J.: *Józef Czapski – podziemna korona. Fragmenty dzienników, rysunki, kalendarium życia*. Wybór, oprac. i komentarz J. Marciniak. Wydawnictwo Obserwator, Poznań 1993.
- Marciniak J.: *Paradoks artystów*. Wydawnictwo Dialog, Poznań 1994.
- Marciniak J.: *Słowo wstępne*. W: *Spotkania sztuki i działań społecznych*. Red. i projekt graficzny J. Marciniak. Wydział Malarstwa ASP w Poznaniu. Wydawnictwo Uniwersytetu Artystycznego w Poznaniu, Poznań 2013.
- Marciniak J.: *Szuflada 2021–2023. Krótki esej o sztuce, życiu, dydaktyce artystyczne, pamięci i niepamięci, poczuciu humoru i rzeczywistości wpleciony w artefakty z prywatnego archiwum*, C:/Users/User/Desktop/_Szuflada%2015,8%20MB.pdf [dostęp: 8.11.2025].

- „Mistykę trzeba ROBIĆ”. *Listy Józefa Czapskiego i Joanny Pollakówny*. Oprac. A. Bielak. Wstęp A. Bielak i J. Zieliński. Wydawnictwo Znak, Kraków 2024.
- Olkiewicz J.: *Malarz samotności*. W: *Czapski i krytycy. Antologia tekstów*. Wybór i oprac. M. Kitowska-Łysiak, M. Ujma. Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 1996.
- Oseka A.: „Kultura” 1974, nr 51/52. Cyt. za: D. Horodyński: *Wstęp*. W: J. Cybis: *Notatki malarskie. Dzienniki 1954-1966*. Wyboru dokonał i wstępem poprzedził D. Horodyński. Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1980.
- Panas P.: *Odczytywanie Gombrowicza. Z lektur Konstantego A. Jeleńskiego*. W: *Gombrowicz rekonstrukcje*. Red. P. Panas. Narodowe Centrum Kultury, Warszawa 2024.
- Pomian K.: *Jeleński: Szkic do portretu*. „Kultura” 1987, nr 7-8.
- Przemsza J.: *O malarstwie Józefa Czapskiego*. W: *Czapski i krytycy. Antologia tekstów*. Wybór i oprac. M. Kitowska-Łysiak, M. Ujma. Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 1996.
- Rodak P.: *Wielka bitwa paryska. O pierwszym francuskim wydaniu „Ferdurke”*. „Przestrzenie Teorii” 2013, nr 20.
- Rodziński S.: *Józef Stary*. W: J. Czapski: [Dziennik], MNK VIII - rkps 2103
- Rottenberg A.: *Przeciąg. Teksty o sztuce polskiej lat 80*. Fundacja Open Art Projects, Warszawa 2009.
- Rudomino T.: *Grzegorz Kozera jedzie do Buenos*, wsztuce.net/2022/12/21grzegorz-kozera-jedzie-do-buenos/; dostęp 27.09.2024.
- Schulz B.: *Opowiadania. Wybór esejów i listów*. Oprac. J. Jarzębski. Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław – Warszawa – Kraków 1989.
- Sławek T.: *Mapa domu*. W: T. Sławek, A. Kunce, Z. Kadłubek, *Oikologia. Nauka o domu*. Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2013.
- Sochoń J. Ks.: *Mowa wewnętrzna. Sceny z życia duchowego*. Teologia Polityczna, Warszawa 2017.
- Sontag S.: *Przeciw interpretacji i inne eseje*. Tłum.: M. Pasicka, A. Skucińska, D. Żukowski. Wydawnictwo Karakter, Kraków 2012.
- Sosnowska J.: *Sztuka trwałych wartości*. W: *Czapski i krytycy. Antologia tekstów*. Wybór i oprac. M. Kitowska-Łysiak, M. Ujma. Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 1996.

- Stempowski J.: *Kłopoty awangardy*. W: Idem, *Od Berdyczowa do Laffitów*. Wybrał, oprac. i przedmową opatrzył A. S. Kowalczyk. Wydawnictwo Czarne, Wołowiec 2001.
- Strzeмиński W.: *Teoria widzenia*. Wydawnictwo Literackie, Kraków 1974.
- Trzupek J.: *Jean-Pierre Bredo „Kiedy zatracę się w ludzkiej pamięci”*. Wystawa, [ulotka], Galeria Sztuki Współczesnej BWA, Katowice 2024.
- Wajda A.: *Spacery po Luwrze*. „Zeszyty Literackie” 1994, nr 1 (45).
- Werner-Gagnebin M.: *Czapski – ręka i przestrzeń*. Tłum. K. A. Jeleński. W: J. Czapski: [Dziennik], MNK VIII -rkps 2060.
- Wildstein B.: *Artyści przeciw społeczeństwu otwartemu*, „Znak” 1991, nr 8, s. 38 – 56.
- Witz I.: *Malarstwo Czapskiego*. W: *Czapski i krytycy. Antologia tekstów*. Wybór i oprac. M. Kitowska-Łysiak, M. Ujma. Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 1996.
- Wojciechowski J.: *Kapiści/The Kapists. Radość i udręka koloru/ The Joy and The Torment of Colour*. Obrazy z kolekcji Krzysztofa Musiała/Paintings from the Krzysztof Musiał Collection. Warszawa 5. XII. 2024–29. III. 2025.
- Wolff J.: *Józef Czapski*. W: *Czapski i krytycy. Antologia tekstów*. Wybór i oprac. M. Kitowska-Łysiak, M. Ujma. Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 1996.
- Wyka K.: *Stara szuflada i inne szkice z lat 1932–1939*. Oprac. M. Urbanowski. Wydawnictwo Literackie, Kraków 2000.
- Zagajewski A.: *Najwyższy człowiek świata. O Józefie Czapskim*. Redakcja, oprac. i posłowie A. Franaszek. Wydawnictwo a5, Kraków 2023.
- Zbyszewski W. A.: *Zagubieni romantycy i inni*. Wstęp S. Kosowska. Instytut Literacki, Oficyna Wydawnicza „Pomost”, Paryż – Kraków 2015
- Zbrożyna B.: *Malarstwo Józefa Czapskiego*. W: *Czapski i krytycy. Antologia tekstów*. Wybór i oprac. M. Kitowska-Łysiak, M. Ujma. Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 1996.
- Zimnowoda A.: [Wprowadzenie kuratorskie do:] *Józef Czapski, Grzegorz Kozera. Korespondencja*. 10.07–10.09. 2023. Zamek Sielecki, Sosnowiec.

Indeks osób

- Abakanowicz Magdalena 50
Anders Władysław 78
Arno Anna 68, 105
- Baudelaire Charles 24
Bem Paweł 67, 105
Berlinerblau-Seydenmannowa Dorota 14
Białostocki Jan 17, 105
Bieczyński Mateusz 50, 106
Bielak Agnieszka 9, 110
Bielecki Marian 67, 105
Bierdiajew Nikolaj 40, 105
Bolecki Włodzimierz 65, 107
Bondy François 76
Bonnard Pierre 74, 57, 83
Boraczok Seweryn 76, 105
Bredo Jean-Pierre 12, 19, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 28, 29, 34, 107, 111, 117
Brodzka-Wald Alina 67, 105
Brueghel (Bruegel) Pieter 34, 96
Brzozowski Stanisław 44, 50, 51, 53, 60
Buffet Bernard 83
Burska Lidia 67, 70, 71, 87, 88, 105
- Cézanne Paul 74, 75, 80, 83
Cieślak Kazimierz 13, 19, 21, 35, 36, 37, 38, 105, 117
Chagall Marc 59
Corot Jean Baptiste Camille 99
Courbet Gustave 100
Czapska Maria 73
Czapska Werena 57
Czapski Józef 9, 13, 14, 15, 32, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 65, 66, 67, 68, 69, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 117, 118
Czapski Stanisław 57
Cybis Jan 14, 46, 53, 74, 83
- Derain André 83
Dębska-Kossakowska Aleksandra 67, 68, 106
Dominik Tadeusz 78
Dostojewski Fiodor 47
Drozdowski Bohdan 39, 107

- Duchamp Marcel 25
 Dufour Bernard 74
- Eliade Mircea 81, 106
 Ernst Max 69
- Fedyszak Marek 95, 108
 Franaszek Andrzej 61, 62, 111
 Frenkiel Stanisław 87, 106
 Frydryk Grzegorz 13, 19, 21, 22, 23, 28, 29, 30, 32, 33, 106, 109, 117
- Giedroyc Jerzy 65, 66, 68, 73, 106, 107
 Gieryski Aleksander 83
 Gołaszewska Maria 33, 84, 91, 106, 106
 Gombrowicz Witold 67, 78, 110
 Goya Francisco 99
 Guze Joanna 78, 107
- Halévy Daniel 78
 Hering Ludwik 79, 85, 89, 106
 Herling-Grudziński Gustaw 65, 68, 107
 Hillar Małgorzata 39, 107
 Hłasko Marek 68
 Horodyński Dominik 46, 110
- Iwaniuk Waclaw 62, 63, 107
- Jackowski Tadeusz 50
 Jan od Krzyża, św. 44
 Jarema Józef 46
 Jarzębski Jerzy 11, 65, 107, 110
- Jeleński Konstanty Aleksander 47, 48, 49, 52, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 98, 99, 100, 101, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 110, 111, 117, 118
- Kaczmarek Jerzy 21, 39, 40, 108
 Kadłubek Zbigniew 20, 38, 108, 110
 Kandziora Jerzy 67, 100, 108
 Kantor Tadeusz 68
 Kasztelewicz Olga 28, 29, 30, 106, 109
 Karpeles Eric 95, 108
 Karpiński Wojciech 48, 61, 62, 65, 66, 71, 102, 107, 108, 109
 Kępińska Alicja 21
 Kępiński Zdzisław 78, 109
 Kitowska-Łysiak Małgorzata 77, 78, 106, 107, 109, 110, 111
 Kłoczowski Piotr 48, 108
 Kosińska Agnieszka 43, 44, 59, 60, 109
 Kossowska Stefania 43
 Kowalczyk Andrzej Stanisław 23, 111
 Kozera Grzegorz 14, 44, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 109, 110, 117
 Krakowiak Małgorzata 11, 50, 51, 82, 109
 Kruk Wioletta 29, 109
 Kubiak Zygmunt 16, 109
 Kunce Aleksandra 20, 108, 110

- Lebenstein Jan 68
 Majewski Włodzimierz 24
 Malewicz Kazimierz 22
 Mańkowska Ewa 14, 109
 Mańkowski Zbigniew 32, 109
 Marciniak Janusz 8, 50, 51, 52, 53, 54,
 106, 109, 117
 Mieroszewski Juliusz 65, 106
 Miłosz Czesław 60, 67, 71
 Morandi Giorgio 99
 Musiał Krzysztof 14, 16, 55, 111

 Nabokov Vladimir 103, 104
 Nacht-Samborski Artur 14, 46,
 53
 Napierski Stefan 11
 Nowaczyński Adolf 65
 Norwid Cyprian Kamil 44, 50, 53,
 60

 Olkiewicz Jerzy 78, 110
 Opałka Roman 30, 31
 Ortega y Gasset José 22
 Oseka Andrzej 46, 110

 Panas Paweł 67, 110
 Pankiewicz Józef 13, 14, 41, 90
 Paprocki Henryk 40, 105
 Pascal Blaise 16
 Pasicka Małgorzata 88, 110
 Pilch Anna 46, 61, 107
 Pollakówna Joanna 9, 48, 51, 108,
 110
 Pomian Krzysztof 65, 106, 110

 Pompa Łukasz 28, 30
 Popczyk Maria 35, 105
 Potworowski Piotr 14, 46, 53, 74
 Potworowski Tadeusz zob. Potwo-
 rowski Piotr właśc. Tadeusz
 Piotr Potworowski
 Poussin Nicolas 69
 Proust Marcel 60
 Przemsza Jarosław 78, 110
 Putin Vladimir 54

 Rauschenberg Robert 86, 87
 Remizov Alexei 76, 105
 Rilke Reiner Maria 35
 Ripa Cesare 35
 Rodak Paweł 67, 110
 Rodziński Stanisław 45, 110, 117
 Rottenberg Anda 72, 110
 Rozanow Wasilij 82
 Rudomino Tomasz 55, 57, 58, 110
 Rudzka-Cybisowa Hanna 46

 Schulz Bruno 10, 11, 12, 68, 99, 110
 Skoczek Elżbieta 44
 Skucińska Anna 88, 110
 Sławek Tadeusz 20, 36, 37, 108, 110
 Słonimski Antoni 65
 Sochoń Jan 34, 110
 Sontag Susan 88, 110
 Soutine Chaim 83
 Sosnowska Joanna 101, 110
 Staff Leopold 39, 107
 Steen Jan 54
 Stempowski Jerzy 22, 23, 111

- Strzemiński Władysław 75, 97, 98, 99, 111
- Supruniuk Mirosław A. 44
- Szapocznikow Alina 32
- Szczepański Stanisław 14
- Szczyrbuła Marian 14
- Teresa hiszpańska, św. 44
- Trzupek Jan 23, 24, 26, 111
- Ujma Magdalena 77, 78, 106, 107, 109, 110, 111
- Urbankowski Bohdan 39, 107
- Urbanowski Maciej 11, 111
- Wagner Richard 21, 108
- Wajda Andrzej 96, 97, 111
- Waliszewski Zygmunt 14, 46, 53, 59
- Weil Simone 44
- Werner-Gagnebain Murielle 47, 52, 89, 92, 111
- Wierusz-Kowalski Jan 81, 106
- Wildstein Bronisław 8, 9, 111
- Witz Ignacy 78, 111
- Włodarczyk Anna 46, 61, 107
- Wojacek Rafał 39, 107
- Wojciechowski Jerzy 16, 111
- Wolff Jerzy 77, 111
- Woolf Virginia 61
- Wyka Kazimierz 11, 111
- Wyspiański Stanisław 9
- Zagajewski Adam 61, 62, 111
- Zaleski Pierre Michel 25
- Zbrożyna Barbara 78, 111
- Zbyszewski Waław A. 42, 43, 58, 111
- Zieliński Jan 9, 110
- Zimnowoda Adriana 56, 57, 111
- Żukowski Dariusz 88, 110
- Żukowski Tomasz 67, 105

Summary

Constellations and correspondence

The art as a medium of human understanding

This monography refers to the problem of existence of the art in the modern humanistic discourse. The light is on the social influence of artistic expressions. We'd like to show that texts of art created and still create not only the commentary on facts, phenomena and emotions observed but also are certain prognosis for the future. Both works of temporary artists (Bredo, Cieřlik, Frydryk, Kozera, Marciniak) as well representing alder generation (Czapski, Jeleński, Rodziński) had been analised. We try to point to essential formal and acsiologic problems including the presence of metaphysical questions..

When introducing we tried to explain the main ideas that join the deliberations in the subsequent chapters.

In the chapter *Udomowienie metafizycznego niepokoju. Współcześni artyści o kondycji człowieka* we described and analysed the selected expositions, presented in 2024 in Katowice art. Galleries – Galery BWA and City of Gardens Gallery. The critical observations had been incorporated into context suggested by art sociologists.

In the chapter *Czapski i jego konstelacje i korespondencje* the observation had been concentrated on the one from Paris Committee members – a painter, writer, diarist and critic – Józef Czapski. We proposed the metaphoric map of referations to Czapski's legacy made by his friends and successors, representing different environments

and generations. Such a „map” drawn out proves the actuality of artistic proposal, offered by the artist from Maisons-Laffitte.

In the chapter *Jeleński jako krytyk, promotor (i przyjaciel) Czapskiego* Konstanty A. Jeleński becomes the second after Czapskiego hero of deliberations. We presented here how various was from formal point of view his critical creativity, focused on Czapski. Moreover the specificity of critical discussion, made by the author of *Zbiegi okoliczności*.

The chapter *Patrzyć Czapskim* was designed to the art of perception. It's clear that long time intercourse with the creation leads the observer to ekphrastic treatment of reality. The proposals presented here show the universal and actual character. They allow recipients to confront the fundamental challenges, reality put in front of us as well the role and place today and in tradition.

Redakcja i korekta
Marta Tomczok

Projekt okładki
Piotr Kossakowski

Łamanie
Studio F

Redaktor inicjujący
Paweł D. Radek

Nota copyrightowa obowiązująca do 31.12.2026
Copyright © 2025 by Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
Wszelkie prawa zastrzeżone

Sprzymyamy otwartej nauce. Od 1.01.2027 publikacja dostępna na licencji Creative Commons
Uznanie autorstwa-Na tych samych warunkach 4.0 Międzynarodowe (CC BY-SA 4.0)

 <https://orcid.org/0000-0002-5223-2626>
<https://orcid.org/0000-0002-1309-8137>
Konstelacje i korespondencje : sztuka jako medium
ludzkiego rozumienia / Małgorzata Krakowiak,
Aleksandra Dębska-Kossakowska. – Wydanie I.
– Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego,
2025

<https://doi.org/10.31261/PN.4328>
ISBN 978-83-226-4640-3
(wersja drukowana)
ISBN 978-83-226-4641-0
(wersja elektroniczna)

Wydawca
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
ul. Jordana 18, 40-043 Katowice
<https://wydawnictwo.us.edu.pl>
e-mail: wydawnictwo@us.edu.pl

Druk i oprawa:
volumina.pl Sp. z o.o.
ul. Księcia Witolda 7-9
71-063 Szczecin

Wydanie I. Ark. druk. 75. Ark. wyd. 6,0. Papier offset 90 g. PN 4328.
Cena 24,90 zł (w tym VAT)

Autorki pracy umiejętnie odnoszą się do aktualnego stanu badań, przywołując liczne literackie odniesienia, które stanowią fundament ich rozważań. Wśród nich szczególnie zwróciły moją uwagę słowa Alicji Kępińskiej: „Sztukę odczuwamy dzisiaj jako doświadczenie ontologicznej wielości świata i jako sejsmograf jego czułych miejsc, w których lęgnie się zmiana”. Kępińska trafnie zauważa, że współczesna sztuka staje się odbiciem zmieniającego się świata, który jest pełen sprzeczności i napięć. Czasami pojawiają się gesty rozpaczliwe, czasami – niezrozumiałe, ale heroiczne. Z kolei Maria Gołaszewska słusznie zauważyła, że „Człowiek porządkuje dzieje swego życia, posługując się przy tym strukturami paraartystycznymi – jakby układał powieść o sobie”. To spostrzeżenie podkreśla, jak bardzo współczesny człowiek stara się nadać sens swojej egzystencji, często poprzez narracyjne konstrukcje, które w sztuce przybierają formy paraartystyczne.

[...]

Praca prezentuje wysoki poziom merytoryczny, analityczny i interpretacyjny. Autorki umiejętnie łączą refleksję teoretyczną z analizą konkretnych zjawisk artystycznych, co czyni publikację nie tylko wartościowym głosem w obszarze badań nad sztuką współczesną, ale również interesującą i przystępną dla szerokiego grona odbiorców. Na szczególne uznanie zasługuje sposób, w jaki podjęto problem tożsamości człowieka w kontekście pamięci, duchowości, relacji i tradycji. Użycie literackiej metafory kolekcji znaczków jako punktu wyjścia do rozważań nad uniwersalnym szyfrem ludzkiego doświadczenia jest oryginalne i inspirujące.

[...]

Jest to wartościowa, przemyślana i dobrze skonstruowana monografia, która może zainteresować zarówno środowisko akademickie, jak i wszystkich czytelników poszukujących refleksji nad sztuką, tożsamością i duchowością współczesnego człowieka.

(Z recenzji wydawniczej prof. dr hab. Jolanty Jastrzęb)

Cena 24,90 zł (w tym VAT)

ISBN 978-83-226-4641-0

9 788322 646410

Więcej informacji

